

Тема: Методика виховання звукової культури мовлення.

Звукова культура мовлення – складова загальної мовленнєвої культури людини (становлення звукової культури мовлення відбувається в період раннього і дошкільного віку);

це фонетична правильність мовлення (тобто сприймання і розрізнення фонем на слух, артикуляція звуків; звуковимова) і сформовані загальні мовленнєві навички (дикція, темп і ритм мовлення, тембр, сила голосу, наголос, дихання, орфоепічна правильність мовлення).

Фонема – це найменша мовна одиниця, яка слугує для поєднання і розрізнення складових одиниць мови (морфем, слів/

Засвоєння дітьми звуків поділяється на два періоди: **дофонемний** (перший рік життя). Другий – **фонемний**. Розрізнення звуків на слух та засвоєння артикуляції відбувається поступово.

Компоненти звукової культури мовлення:

- Артикуляція звуків (правильне положення і рухи органів мови, необхідні для вимови даного звука);
- Дикція (чітка, ясна вимова слів);
- Фонетична правильність мовлення (дотримання норм і правил української вимови);
- Дихання (складова частина звуковимови);
- Немовленнєве (вдих короткий, видих довгий);
- Висота голосу, підвищення чи пониження тону, перехід від високого голосу до низького і навпаки);
- Сила голосу (вимова звуків з певною силою: голосно, нормально, тихо, пошепки);
- Тембр голосу (якісне забарвлення голосу: дзвінкий, голосний);
- Темп мовлення (швидкість протікання мовного потоку в часі);
- Фонематичний слух (вміння чітко відрізнити один звук від іншого);
- Інтонація (складний комплекс засобів інтонаційної виразності: мелодійності, темпу, ритму, тембру, фразового і логічного наголосів);
- Мелодійність (пониження чи підвищення голосу під час вимови: ніжність, співучість, м'якість, грубість);
- Ритм (рівномірне чергування наголошених і ненаголошених складів);
- Фразовий і логічний наголоси (паузи між мовними відрізками, підвищення або пониження голосу залежно від змісту вислову).

Загальні особливості звуковимови дітей.

- Неправильне дихання;
- Тихий голос;

- Швидка, нечітка, невиразна мова;
- Промовляння слів при малій рухливості губ і зубів;
- Неправильна вимова звуків, а саме:

- ✓ Пом'якшення приголосних: зюб (зуб)
- ✓ Заміна одного звука іншим: либа (риба)
- ✓ Опускання звуку: ожка (ложка)
- ✓ Перестановка складів: венідімка (невідімка)
- ✓ Порушення звукової структури: подімор (помідор).

Індивідуальна перевірка звукової культури мовлення дітей.

Прийоми обстеження звуковимови дітей:

- *Ігрові прийоми;*
- *Знайомі предмети, іграшки. Картинки, одяг дитини;*
- *Розмова з дитиною на близьку, знайому тему;*
- *Розповідання знайомого вірша, казки.*

<i>Орієнтовна картка обстеження звуковимови</i>												
ПІБ	ВІК	Дата обстеження	звуки								Примітка	
			свистячі			шиплячі				сонорні		
			в	с	ц	ж	ч	ш	щ	л		р

Примітка: При правильній вимові звука в усіх позиціях (на початку, в середині, в кінці слова) ставиться «+» (плюс); якщо не вимовляє звук, ставлять «-» (мінус); якщо звук спотворює – «сп»; якщо звук замінює – записують звук-замінник «з – с»; нестійка вимова – «н». у примітці зазначають особливості голосу, мови: тиха, голосна, повільна, швидка, достатня.

Методи і прийоми виховання звукової культури мовлення дітей.

Завдання і зміст роботи з виховання звукової культури мовлення викладено у програмі виховання та навчання в дошкільному закладі.

Методи виховання звукової культури мовлення: *дидактичні ігри, вправи, рухливі ігри, розповіді зі звуконаслідуванням, оповідання, вірші, чистомовки, скоромовки, лічилки, розглядання картинок, настільно-друковані ігри; пальчикова гімнастика.*

Прийоми навчання звукової культури мовлення: показ артикуляції звуків, імітація правильної звуковимови, зразок мовлення вихователя, відображене та сумісне мовлення («Зроби так, як я», «Скажи так, як я», «Повтори за мною», «Давай скажемо разом»), доручення, ігрові прийоми.

Формування правильної звуковимови здійснюється поетапно:

1. Підготовчий (готують органи артикуляційного апарату для вимови певного звуку).

Прийоми	
<ul style="list-style-type: none"> - артикуляційна гімнастика; - ознайомлення дітей з артикуляційним апаратом; - показ положення органів апарату при вимові того чи іншого звуку; 	<p>(зразок)</p> <p><i>Казочка про веселого Язичка: «Жив-був собі у своєму будиночку веселий Язичок. А що це за будиночок був у нього? Це рот. Веселий Язичок був дуже пустотливий і цікавий, тому любив виглядати із будиночка. (Показ рухів язика, спонукання дітей до виконання таких самих рухів.) А будиночок дуже сердився на нього і через свої дверцята не випускав Язичка. Що ж це за дверцята? Це ж наші зуби і губи. Давайте, діти, випустимо Язичок за перші (потім другі) дверцята будиночка і зачинимо їх. (Виконання вправ.) Стомився наш Язичок і ліг собі у своє ліжечко. Спочатку на спинку, а потім на бочок. Зробіть і ви так, діти. (Виконання вправ дітьми.) Прийшла ніч, будиночок слід закрити; спочатку зачиняємо другі дверцята, потім перші, а Язичок нехай спить у ліжечку на спинці».</i></p>

2. Етап диференціації звука.

(через...)

<p>Вимовляння ізольованого звука</p> <p>Прийоми: звуконаслідування</p>	<p><i>Заспівала дівчинка пісеньку, Співала, співала і доспівала.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Тепер ти, півник, співай! - Ку-ка-рі-ку! - Проспівав півник. - Ти заспівай, мурка! - Няв-няв, - заспівала кішка. - Твоя черга, качечка! - Кря-кря-кря, - затягла качечка!
---	---

	<p>- А ти, Мишко?</p> <p>- Ряв-ряв-ряв, - загарчав ведмідь.</p> <p>- Ти, жаба, заспівай</p> <p>- Квак-квак-квак, - проквакала жаба.</p> <p>- А ти, лялька, заспіваєш?</p> <p>- Ма-ма, ма-ма!</p> <p>Солодка пісенька!</p>
<p>Вимовляння звука в складі.</p> <p>Прийоми:</p> <p>чистомовки (вихователь може сам скласти їх на кожний звук),</p> <p>рухливі ігри</p>	<p>Наприклад, на звук с:</p> <p>Са-са-са — ось летить оса.</p> <p>Со-со-со — у Соні колесо.</p> <p>Си-си-си — прилетіли оси.</p> <p>Су-су-су — ми побачили косу.</p> <p>Ас-ас-ас — ми пили квас.</p> <p>Ус-ус-ус — сивий вус.</p> <p>Сі-сі-сі — закупили сливи всі.</p> <p>Аска-аска-аска — у Васі є ласка.</p> <p>Іска-іска-іска — на столі стоїть миска.</p> <p>«Хто тут живе?»</p> <p>«Гуси-лебеді», «Потяг», «У ведмедя в бору», «Пташки і кіт», «Два Морози», «Мишоловка».</p>
<p>Вимовляння звука в слові.</p> <p>Прийоми: показ картинок, в яких є або взагалі немає звука в слові; виділити твердий чи м'який звук.</p>	<p>Предметні картинки, на яких зображено сир, сік, сіно, сани, вікно, ведмедика, ніс, поні, лиса, ліс, рака, буряк</p>

3. Етап автоматизації звуку.

<p>Вимовляння звука в активній мові.</p> <p>Прийоми:</p> <p>скоромовки (на кожен звук),</p> <p>розповідання,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - скоромовки невеличкі за розміром, у кожному слові яких повторюється лише один звук з твердою чи м'якою вимовою («Босий хлопець сіно косить»); - скоромовки зі складним поєднанням відразу кількох важких звуків: шиплячих, свистячих і сонорних («Прийшов Прокіп, налляв окріп»); - скоромовки з незвичним поєднанням голосних звуків («Улас у нас, Опанас у вас»);
---	---

<p>заучування віршів.</p>	<p>- скоромовки діалогічної форми (наприклад, Семен сказав синам «Сини, скосіть сіно». Сини скосили сіно. Старий Семен сказав синам «Спасибі»).</p> <p>(буква Т,т) Тихіше, звірятка, Тихіше. пташатка! Мале тигрнятко Іде полювати. Листок упіймало – Ви лиш подивіться! Хвалитись помчало До мамі-тигриці.</p>
---------------------------	--

Також виховання звукової культури мовлення дітей неможливо без:

<p>Розвитку фонематичного слуху сприятимуть вправи та дидактичні ігри:</p>	<p>Слухання шелесту листя, співу пташок, скрипіння снігу тощо</p> <p>«Тиша», «Телефон», «Зіпсований телефон», «Тиха і голосна музика», «Що як звучить?», «Відгадай звук», «Упізнай, хто це?», «Тук-тук», «Зозуля», «Про що говорить кімната (вулиця, ліс)?», «Доручення», «Хто краще чує?».</p>
<p>Для розвитку мовленнєвого дихання пропонують дидактичні вправи</p> <p>дидактичні ігри:</p>	<p>Здування з долоні пелюсток, шматочків паперу, кульок, вати, пушинок кульбаби, перекочування силою видихуваного повітря ватної кульки по столу, підтримування пушинок у повітрі силою видиху, прокачування олівців силою видихуваного повітря.</p> <p>«Дмухай на метелика», «На гойдалці», «Гарячий чай», «Рубання дров», «Мильні бульбашки».</p> <p>«Сніжинка», «Летять сніжинки», «Листочки», «Вітерець», «У лісі», «Вітряк», «У кого далі полетять пелюстки?», «Дмухай сильніше».</p>

<p>Для розвитку інтонаційної виразності мовлення (сили голосу, темпу, логічних наголосів, інтонації, ритму, вираження почуттів у мовленні: здивування, радість, урочистість, ніжність, гнів, жалібність, переляк та ін.) ефективними є такі дидактичні ігри:</p>	<p>«Мавпочки», «Хто що почув?», «Тихо – голосно», «Пішли-поїхали», «Вимови так, як я», «Допоможемо Незнайку».</p>
--	---

Методика виховання звукової культури мовлення на заняттях.

У дошкільних навчальних закладах з розділу «Виховання звукової культури мовлення» проводять такі типи та види занять

<i>Типи занять</i>	<i>Види занять (за характером)</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Фронтальні (з усією групою) - Групові (з підгрупами) - Індивідуально-групові (4 – 8 дітей) - Індивідуальні (1 – 4 дітей) 	<ul style="list-style-type: none"> - Комплексні (1 завдання) - Домінантне (2, 3-4 завдання)

На заняттях реалізуються такі завдання виховання звукової культури мовлення.

1. Розвиток артикуляційного апарату (м'язи мовленнєвого апарату).
2. Ознайомлення дітей з будовою мовленнєвого апарату.
3. Розвиток фонематичного слуху.
4. Оволодіння правильною вимовою всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм.
5. Удосконалення дикції.
6. Розвиток інтонаційної виразності мовлення (інтонація, темп, тембр, сила голосу, мелодика, наголоси тощо).
7. Робота над усвідомленням дітьми звукового складу рідної мови.

Усі завдання звукової культури здійснюються в єдності і забезпечують формування у дітей фонетичної компетенції.

Фонетична компетенція – правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонемати; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо).

Приклади занять у різних вікових групах:

Старша група.

Звукова культура мовлення у складі комплексного заняття.

Завдання:

1. **Зв'язне мовлення.** Навчити переказувати оповідання близько до тексту, висловлюючи своє ставлення до героїв твору.

2. **Граматика.** Вправляти у складанні складнопідрядних речень зі сполучником для того щоб.

3. **Звукова культура.** Розвинути темп мовлення, фонематичний слух, навчити виділяти перший звук у слові, розрізняти звуки **с, з, ц**.

Матеріал: оповідання М. Коцюбинського «Про двох цапків»; аркуш паперу.

Хід заняття:

1. Вихователь читає оповідання і запитує:

- «Якими словами починається оповідання?
 - Що хотіли зробити цапки?
 - Що їм завадило перейти річку?
 - Що трапилося з цапками?
 - Чому так трапилося?
 - Що можна сказати про поведінку цапків?
- (Оповідання читається вдруге).

2. Вихователь пропонує дітям скласти різні речення, використовуючи слова для того щоб. Він починає:

- «Кладка потрібна для того...
- Міст потрібний для того...
- Робити поступку один одному потрібно для того...
- Стілець потрібний для того... та ін.

3. Діти роблять звуковий аналіз слова *цапок*, виділяють перший звук у слові, інтонаційно його промовляють. Потім називають слова, які починаються на звук *ц* і закінчуються звуком *ц*,

Дидактична вправа «Який звук я промовив?» Вихователь закриває рот аркушем паперу і промовляє звуки **с, з, ц**.

Діти за домовленістю виконують різні дії:

- на звук *с* — плетуть у долоні,
- на звук *з* — відганяють комара,
- на звук *ц* - цмокають язиком.

Скоромовка: «Босий хлопець сіно косить, роса росить босі ноги».

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ З ТЕМИ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ:

1. Схарактеризуйте поняття про звукову культуру мовлення.
2. Складіть програмові завдання домінантного заняття з виховання звукової культури мовлення
3. Доберіть дидактичні ігри для виховання звукової культури мовлення і розкрийте їх зміст.
4. Схарактеризуйте завдання виховання звукової культури мовлення.
5. Схарактеризуйте етапи формування правильної звуковимови.
6. Назвіть основні компоненти звукової культури мовлення: